

Čas

Tak jako velká hmota zakřivuje prostor kolem sebe, tak velký „čin“ zakřivuje v blízkosti kolem sebe čas, takže je nahuštěnější, protože do sebe vtahuje víc minulosti a víc budoucnosti. „Rozlehlá“ přítomnost není člověku „dána“, nýbrž on si ji musí tvrdým úsilím vydobývat. K tomu je zapotřebí nemalé odvahy. Pokud někdo té odvahy nemá dost nebo ji ztrácí (obvykle proto, že ho paralyzuje strach), jeho aktivita slábne a on „zapomíná“ (resp. „vytěsňuje“ minulost nebo její „složky“ nebo „části“ ze své paměti). Člověku je „dán“ pouze přicházející čas, tj. otvírající se budoucnost: člověk může „rozšiřovat“ svou přítomnost pouze tehdy, když k tomu má dostatek času, a ten si nevytváří, ten není jeho výtvozem. Jeho rozlehlá přítomnost však je jeho výtvozem a není mu „dána“ hotová. Zvláštní je ovšem vzájemná vztaženost a vázanost jeho vlastní „minulosti“ a vlastní „budoucnosti“, a to nejenom ve smyslu „bylosti“ a „budosti“. Lidské projekty a plány mohou (efektivně, ne pouze ve fantazii) sahat do budoucnosti tím dál, čím hlouběji do minulosti sahá jeho zkušenost a na ní založená (a s ní spjatá) paměť. Kvalita vztahu k budoucnosti, tj. ke skutečné, „pravé“ budoucnosti (která nespadá v jedno s protahovanou minulostí resp. s jejími pozůstávajícími, setrvačností zprostředkovanými zbytky, relikty) je podmíněna vztahem k minulosti, ale možnost vztahu k minulosti je základně umožněna přicházející budoucností.

(Praha, 940209-1.)